

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 16. februaria 1853.

List 14.

Velika vrednost oglja za gospodarstvo.

Malo reči je na svetu, ki so slehernemu človeku tako dobro znane kakor oglje, al koristnost njegova za kmetijstvo in gospodarstvo sploh je celó malo obrajtana.

Bo tedaj prav, ako gospodarjem in gospodinjnam natanjčnisi razodenemo veliko vrednost oglja.

Pervo je, da razločimo oglje iz derv ali sploh oglje iz rastlinstva (Pflanzenkohle) in oglje iz kosti ali sploh živalstva (Thierkohle). Od oglja iz rudništva ne bomo govorili.

Dervno ali lesno oglje ima razun mnogih drugih dobro znanih lastnost to važno sposobnost, da mnogoverstne zrake in sopare v-se serka, smerdljivim stvarém smrad jemlje in barvanim rečem barvo premenuje.

Košeno oglje ima tudi enake lastnosti; vendar je skušnja učila, da je razloček o tem med dervenim in košenim ogljem. Nar veči moč, kaki reči barvo premeniti, ima košeno oglje, — dervno oglje pa serka posebno zrake in smrad.

Iz teh lastnost izvira mnogoverstna koristnost oglja, ki obstoji v sledečem:

Ako se v smerdljivo in vmazano vodo dene zdrobljeno dervno oglje in se nekoliko časa zmešana z ogljem stati pusti, potem pa skoz trapuznico ali kosmati papir (Fließpapier) preceđi, zgubi voda poprejšni smrad in čista in bistra postane. — V sodcih, ki so od znotraj enmalo ožgani (ogljeni), ali v ktere se je oglja djalo, se ohrani voda več let za pijačo dobra. Naj se tega pomočka tisti poslužvajo, ki ne morejo zmiraj frišne vode imeti.

Zatuhlo žito zgubi duh, in izmelje se popolnoma dobra moka iz njega, ako se pokrije s štupo frišnega oglja (postavim: 1 vagan oglja na 400 vaganov žita), se počasi dobro premeša (pa ne premeče) in po tem 8 ali 14 dni ležati pusti, da se oglje navzame duha. Žito se potem oglja očisti na klepetcu ali pajklu (Putzmühle).

Neki kmetovavec je na to vižo 50 vaganov smerdljivega ovsa s štupo frišnega oglja tako zboljšal, da ni bil prvemu podoben. Na oglje je nasul ovsa, na tega spet oglja in tako poredoma naprej; tudi okoli kupa, ki je bil bolj visok kakor širok, je nasul oglja tako, da se ovsa ni nič vidilo.

Oglje pri tem ne gré v zgubo in je za drugo rabo pripravno.

Oglje iz mehkega lesa je pa za to bolji kakor iz terdega, in tudi frišno oglje je veliko bolj od tacega, ki je že delj časa na zraku ležalo. Tudi

je skušnja učila, da je ovès od zunaj v malo dnéh duh zgubil; če se je pa pregriznul, je še smerdul znotraj; če se je pa dalje v oglju ležati pustil, se je tudi notranji duh popolnoma zgubil.

Če se krompir v hramih skladoma na ogljeno štupo položi, ne gnjije in se tudi ne izraša. Res je, da tak v oglju shranjen krompir je vès čerñ, pa se da lahko oprati, če gré na prodaj ali v kuho. Scer pa oglje, če bi se tudi čisto ne opralo, nikakor ne škodje.

Tudi mesu, ki je smerdeti začelo, jemlje oglje duh, in brani, da dalje ne gnjije. Divjačina, ki je na dolgi poti začela smerdeti, in se je oskubla in izčrevesila, potem od zunaj in znotraj z drobnim ogljem (bobove debelosti) obdala in v terdno zaperti posodi skoz 24 ur v hramu spravila, ni očiščena oglja smerdela več, in je bila dobrega okusa.

V kletih (Kellern) in vodnjakih se napravi včasih zadušljiv zrak, ki umori človeka in živino. Spozna se tak nevaren zrak potem, da vgasne luč v takim kraju. Tudi tu pomaga narbolje, ako se nekoliko vaganov živega oglja v drateni košari v klet ali vodnjak spusti; oglje berž vgasne, ker se zadušljivega ogelnokislega zraka (gaza) navzame. Oglje se mora pa na imenovano vižo večkrat ponavljati in scer tako dolgo, da luč (sveča) več ne vgasne.

Žganje v sodcih se navzame večkrat barve iz lesa, rujavo-rumenkaste. Ga očistiti in mu tudi oljnati duh (Fusel) odvzeti, se denejo v sodec z dvojnim dnom in pipo majhni kosčiki oglja (za lešnik debeli); na to se vlije žganje in sodec dobro zamaši. Se odpre pipa v nekoliko urah, teče lepo čisto in tudi v okusu poboljšano žganje iz sodca.

Skisani ol (pivo), ki se ne da več piti, se po oglju da saj v dober kis (jesih) premeniti, ako se mu štupe košenega oglja vmeša, ki je za tak namen še boljši od lesnega oglja. Tak jesih se da še močnejši napraviti, ako se mu enmalo žganja pridene, ki se počasi v kisovo kislino premeni.

Cevi (rori), po katerih voda teče, če se z ogljeno štupo obdajo, se obvarjejo mraza, da voda v njih ne zmerzuje, in je veliko boljši kakor z gnojem ali slamo, ki se na spomlad preč spravljati mora.

(Salzb. Wochenblatt).

Gospodarske reči.

(Mehka zima — strah nekterim kmetovavcem). Letošnja mehka zima nikjer kmetovavcem tolikšne skerbi ne prizadeva, kakor v občini Montreuil les Peches blizo Pariza. Več ko 100 let so breskve edino premoženje te srenje (vsako

leto skupijo blizu 1 milion frankov iz breskev). Ob svečnici so hotle drevesa cvesti; se vé da, če po tem mraz pritisne, gré vés pridelk pod zlo. Prizadevajo si toraj na vso moč zadržati spomladansko sočnost dreves: h koreninam pokladajo od delječ pripeljani led, na ktereга pokladajo slamo, da ga sonce ne topí. „Ali bojo s tem zadržali cvetje do mraza — pravi časnik Prazke kmet. družbe — se ne vé; po vsakem pa naj bo taka pridnost izgled drugim kmetovavcem, da ne pokladajo križem rok, kadar žuga nevarnost in se ne zanašajo v nemarnosti svoji le na Boga, da bi pregreho lenobe še obdaroval z milostjo Svojo!

(*Vinorejcom!*) Listje, slama, mah in druga enaka stelja ne obrani terte pozimi zmerzline — pravi nemški časnik „Frauend. Bl.“ — ker, razun v posebno hudih zimah, ni ravno mraz, ki terti škodje, ampak poledje ali skrapa (Glatteis). Poledje se mora odvracati; zato nar boljše so pa zemeljne grude. Kadar je zemlja za pavc globoko zmerznila, naj se blizo terte izkopa zemlja v velicih grudah ali plošah, in s temi naj se terta krog in krog in tesno obloži; pod to odejo ni terti prevroče in ne terpi po poledju. Kjer se pa ne morejo zemeljne grude imeti, naj se terta odene s protjem smerečjim ali še boljši z jelovim, ktero se konec zime (perve dni marca) sopet odpravi.

Iz nove gojzdne postave vodila, po kterih gre tarifo gojzdne škode sestavljati, in škodo povračevati.

(Dalje.)

§. 4. Pri poškodbah, ki se storé z nasekovanjem in očertovanjem stoječih dreves in latnikov, z njih navertovanjem, narezovanjem, po plezanju z derezami, z naprejspravljanjem lesa in kamenja, z naterčavanjem, kakor tudi z odkopavanjem drevesnih korenin, je rajtati za povračilo eno desetino (deseti del) vrednosti vse deblovine skupej. To povračilo bodi dalje enako vrednosti četertine cele deblovine, če se stoječe drevesa in rante kakor si bodi omajijo ali obelijo. Če se s tem poškodjejo, da se jim verhi, veje ali panoge in vejice odsekajo, odrežejo ali odtergajo, naj imajo na sebi listje ali iglice (spičevje), se odmerja za povračilo tista cena, ki se prileže baži in dvojnatemu kubičnemu zapopadku pokvarjenega lesa.

Ako se je pa bati, da bodo zavoljo teh poškodb ranjene debela sploh v rasti zastajale, se morajo omenjene povračila po poldrugikrat, in če se je bati, da bi ranjene drevesa odumerle, po dvakrat. Metlinje, protje, terte, šibe, palice, šibke obroče itd. je treba rajtati, če se vzamejo od ležečega lesa, in za-nje ne obstoji posebni kup, za suhljad, — če se pa vzamejo od stoječih dreves in rant, kakor odsekane veje, in če se mlade drevesca za to porabijo, za drevesno mladje. Krepkejše obročne palice gre rajtati kakor les za izdelke. Ako se kvarnikom, ki les majijo, lub ne odvzame, ga morajo posebej poverniti. Če ni odločenih cen za lubje, se vzame za vsak kubični čevlji lubja, k posebnim namenom dobrega, naj se je dobilo od stoječega ali ležečega drevja, dvojna vrednost enega kubičnega čevlja najboljše sorte derv dotičnega drevja.

§. 5. Za vsak kos svetá, ki je en dunajsk kvadratin seženj velik, na katerem se je drevesno mladje ukradlo ali poškodovalo, se mora, in sicer pri mladini do spolnjenih dvéh let cena pol kubičnega čevlja, pri drevescih čez dvé leti do vštevno spolnjenih šest let cena treh četertin kubičnega čevlja, in pri drevescih čez šest let cena enega kubičnega čevlja terdne

mase srednje baže derv in po tarifi za stoječi les kakor povračilo odrajtovati.

Če ni kvadratni seženj cel pa tudi ne cel krajcar, se pri tem za cel seženj ali krajcar jemlje. To povračilo se enojno v račun deva, če so bile mlade drevesa posamič ukradene ali poškodovane, če se drevesa, ki so ostale nepoškodovane, še precí skupej derzé, in če lesoreja ondi, kjer se je poškodba zgodila, ni nenavadnih stroškov delala; ono se pa rajta po poldrugikrat ali po dvakrat, če je le nekaj omenjenih olajšav, ali če jih kar nič ni.

§. 6. Za ukradeni drevesni sok (smolo, terpentín, brezov in javorjev sok), za gojzdne sadeže (drevesno semenje, gojzdno sadje, jagode), in za gobe se vselej le enojno povračilo daje. Če se kvarnikom (poškodovavcem) niso odvzele, in ni posebnih cen za nje, je treba za vsako osebo, ki se v branju najde, gledé tudi na množino nabranega, in sicer od smole in terpentina navadno dnino (gemeinüblichen Taglohn) po dvakrat in celó do osemkrat, — od družih drevesnih sokov, gojzdnih sadežev, gob pa četertino do cele navadne dnine za povračilo plačevati. Ako je ti, ki je ukradel drevesno mezgo, gojzdno sadje, gobe, zraven tudi drevesa poškodoval, navertovaje, nasekovaje jih itd., mora za to posebej povračilo dajati.

§. 7. Za osmukano listje, za grabljinje (steljo), zemljo, ilovico, šoto, kamnje, mavce (gips), ruševje, izkopane korenike, gojzdno travo in zelišče je treba, če se te reči kvarnikom ne odvzamejo, in nimajo že odločene cene, od vsake butare ali od tolike množine, ki jo srednje močan odrasen človek brez čezmernega napenjanja iz gojzda iznesti zamore, vrednosti četertega dela navadne dnine rajtati. Če se omenjeni pridelki na vozu naprej spravljajo, je dotični tovor preceniti po nosivskih butarah.

Tarifni ali po zgornjem izrajtani znesek povračila je dalje plačati:

- a) pri osmukanem listju, če se vzame od ležečih dreves, ali od posamnih vej stoječih dreves, enojno; če se je osmukal velik kos verhovine starejih dreves, po vsakem pa manj kakor polovica vej, ali če so bile mladim drevescom nektere veje odvzete, po poldrugikrat, in če so bile stoječe starejše drevesa do polovice ali čez in mlade drevesca čez tretjino osmukane, dvakrat;
- b) pri ukradenem grabljinju (stelji), če se to na nobenem mestu do golega ne pobere, če se ni bralo z železnimi grabljami ali kopačami, ali družim ostrim orodjem, če gojzd ni več mlad, in setudini imel kmalo v omlajenje izsekati, če se ni malo popred trebil (izredčeval), in če je svet dober, ali je stelje preobilo, po enkrat; če enega ali dveh iz teh gojev manjka, po dvakrat; in
- c) pri odjemanju persti, šote, ila, kamnja, mavca, ruševja, trave in zeliša, in pri nedopusenem kopanju korenik, če se s tem niso tla gojzdu v škodo premenile, po enkrat; če so se pa premenile, po večji ali manjši znamenitosti te premenbe, ali poldrugikrat ali pa dvakrat. (Dalje sledi).

Nova naprava cesarskih vradnij v našem cesarstvu.

(Konec.)

Omeniti imamo še c. k. sodništev po prihodnji novi osnovi.

Nar višji stopnja sodništev se imenuje deželna nad sodnija (Oberlandesgericht). Veči kronovine imajo,